

Az 1968. évi csehszlovákiai bevonulás magyar kontingensének térképellátása

(Provision of Maps in the Hungarian Contingent in the 1968 Invasion of Czechoslovakia)

Absztrakt

A Varsói Szerződés csapatai 1968 nyarán — hadgyakorlatnak álcázott felvonulás eredményeképpen — megszállták a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot. Ebben az intervencióban a Magyar Népköztársaság Magyar Néphadseregének a kijelölt alakulatai is részt vettek. Feladatuk a Felvidék déli sávjának a megszállása volt. A tervezett cselekmények végrehajtása érdekében a Magyar Néphadsereg érintett csapatait az érintett területek különböző méretarányú térképeivel ellátták ugyan, ez az ellátmány azonban meglehetősen hiányos volt. A térképellátás nehézségei ellenére a magyar csapatok — a katonák önzetlen és magas szintű szolgálatellátásából fakadóan — a feladataikat eredményesen és minimális veszteségek árán valósították meg. Az 1968. évi megszállás tapasztalatai figyelembe vételével alakították újjá a Magyar Néphadsereg térképészeti szolgálatát.

Kulcsszavak

Magyar Néphadsereg térképészeti szolgálata ; 1968. évi csehszlovákiai bevonulás ; Magyar Néphadsereg „Zala” hadgyakorlata ; a „Zala” hadgyakorlat térképészeti biztosítása ; a Felvidék katonaföldrajza

Abstract

In summer 1968, the troops of the Warsaw Pact – disguised as a war gaming exercise – invaded the Czechoslovak Socialist Republic. Certain units of the Hungarian People’s Army participated in this intervention; their responsibility was to occupy the southern area of Slovakia. In order to successfully accomplish the mission, the concerned units of the Hungarian People’s Army were provided various topographical maps of the area, the supply of which was significantly lacking. Despite the difficulties caused by the lack of maps, Hungarian troops – as a result of their selflessness and high level of service – accomplished their mission efficiently and with minimal losses. Having taken into account the lessons learned from the 1968 invasion, the military mapping means of the Hungarian People’s Army was reorganized.

Key words:

cartographic service in the Hungarian People’s Army ; 1968 Invasion of Czechoslovakia ; “Zala” military exercise of the Hungarian People’s Army ; cartographic provision of the “Zala” military exercise ; military geography of Highland of historical Hungary

* *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID) <https://orcid.org/0000-0002-2310-7746>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
 - *Museum of Military History* = Hadtörténeti Intézet és Múzeum
 - *Military History Review* = Hadtörténelmi Közlemények

@: suba.janos@mail.militaria.hu

Date of registry = Regisztrálás dátuma : 2019. I. 20.

Date of acceptance = elfogadás dátuma : 2019. III. 13.

DOI : 10.31627/RTF.XXIX.2019.57N.59-68P

ACsehszlovákiát megszálló intervenció alakulatok térképellátását befolyásolta a magyar csapatoknak kiutalt működési terület és a harci feladat. A tervek minden variációra elkészültek. A határőr alakulatok legfontosabb feladata volt a csehszlovák határ őrsök kikapcsolása (személyi állományuk lefegyverzése), a hadosztályok felvezetése a határátkelőhelyekre, a dunai hajóforgalom ideiglenes leállítás a határsávban. A lefegyverzett csehszlovák határőröknek 1968. VIII. 21-én este a magyar határőrök már visszaadták a fegyvereiket, és együtt járőröztek.

A csehszlovák alakulatok parancsra nem tanúsítottak ellenállást, valamint első vonalbeli feltöltött csehszlovák alakulat nem volt a területen. A legfontosabb dolog a gyorsaság volt, ezért a hadtápot leválasztották a harcoló alakulatoktól, amelyek csak egy napi harctevékenységhez elegendő lőszer, élelmiszert, üzemanyagot és minimális egészségügyi anyagot vittek magukkal. A kora hajnali órákban a városokat blokkírozták, a csehszlovák alakulatokat lefegyverezték. A városok vezetőit összegyűjtötték, hogy megbeszéljék a további teendőket. Később az összeütközések elkerülése végett a fontosabb városokból kivonták a magyar alakulatokat, akik a közeli erdőkben táboroztak, de továbbra is fenntartották a városok blokádját. A hadosztály 10 helyőrséget hozott létre, majd a helyőrségekből kiindulva állandó járőrözéssel — a megszállás első és második napján — ellenőrzés alá vonták a vonzásokörzetükbe eső falvakat, településeket, szövetkezeteket, állami gazdaságokat. A magyar alakulatok október végéig katonai közigazgatási feladatokat láttak el.

A terület katonaföldrajzi értékelése

Minden háború konkrét térségben és konkrét időben, meghatározott és megkülönböztethető fizikai feltételek között folyik. Ha ezek a feltételek — amelyeket gyakran földrajzi tényezőknek neveznek — nem is döntenek el a háború sorsát, mégis lényegesen befolyásolják a mindenkori hadszíntérnek megfelelő harceljárás és harcvezetés kialakítását, a haderőnemek és fegyvernemek, a szakcsapatok és szolgálati ágak alkalmazását, szervezését és kiképzését.

A Kisalföld Dunától északra eső részének katonaföldrajzi értékelését — amit a magyar csapatok szálltak meg — egyrészt nem lehet elszakítani a Felvidék értékelésétől, másrészt a hadműveleti területet ábrázoló térképektől.

A mai Szlovákia északi, északnyugati határa — a történelmi Magyarország határaként — a térség legállandóbb határa volt a történelem folyamán.

Szlovákia uralkodó felszíni formája a hegyvidék, ami az ország védelme szempontjából kedvező. A járható irányok lezárása egyben az ország védelmét is jelenti. A Duna dévényi áttörése és a Topla völgye között az Északnyugati-, és ettől keletre az Északkeleti-Kárpátok vonulatai húzódnak. A Kárpátok jelentős területei nehezen járhatók. Az észak-déli irányú völgyek kedvező védelmi lehetőségeket és ellátási feltételeket biztosítanak.

A határok zöme jól védhető, természetes határ. A határszakaszok a védelem szempontjából természetesen nem egyenértékűek. A magyar határszakasz 677,2 km-éből 310 km — a közös határ 46%-a — természetes vonalon vezet. Ez a természetes védelmi vonal nyugati és keleti szakaszra osztható.

A nyugati szakaszt 142 km hosszan a Duna képezi (az 1850. és 1709. fkm között). A Duna méreteinél és jellemzőinél fogva nehezen leküzdhető 250-600, néhol 600 méter feletti szélességű hadműveleti szintű akadályt képez, amelynek leküzdéséhez jelentős nagyságrendű átkelő eszköz szükséges.

A Duna szigetközi szakasza 1968-ban átkelésre kedvezőtlen. A sok ágra szakadó folyó és holtágai és a nagy vízsebesség jelentősen növelik az akadály jellegét.

Ezt tovább fokozza a főágtól 7-10 km távolságra fekvő Mosoni-Duna ág is. A két ág között elhelyezkedő Szigetköz a számtalan egymásba fonódó csatornával, a morotva hálózattal, vizenyős rétekekkel, kiterjedt ártéri erdeivel nehezen járható, vagy járhatatlan akadályt képez.

Ugyancsak természetes akadályt jelent még az Ipoly 110 km, a Hernád 6 km, a Ronyva 15 km, és a Tisza 37 km hosszan. A határ mentén végig alföldi terület található.

Az észak-déli irányú folyóvölgyek kedvező védelmi lehetőséget nyújthatnak.

Szlovákia Pozsony és Kassa városok által uralt kétközpontú ország, melyet a megszállás szempontjából is figyelembe kellett venni.

Fővárosa, Pozsony közvetlenül az osztrák-magyar-csehszlovák határ mentén fekszik, ezért fokozottan veszélyeztetett helyzetű. A Duna völgy irányában végrehajtott támadás Pozsony környéki ipartelepek elvesztését is jelentené. Azonban ez a gazdaság teljesítőképességét nem veszélyeztetné alapjában.

Pozsony és Kassa a határ közelében fekszik, ezért a védelem szempontjából kedvezőtlen helyzetben vannak.

Az ország kedvezőtlen alakja miatt egy észak-déli irányú harcászati méretű betörés már hadászati jelentőséggel bírhat.

A határtól számított 50 km-es sávon belül olyan nagyobb városok és járásközpontok találhatók, mint például Komárom, Párkány, Érsekújvár, Dunaszerdahely, Rimaszombat, Rozsnyó stb. Ezek elvesztése egyben a régió elvesztését is jelenti.

A Vág, Nyitra, Hernád és a Garam völgyében a járható irányok mentén városok alakultak ki. Ezért ezek a városok, — mivel járható irányokban fekszenek — az országba betört ellenség hadművelési vagy harcászati irányaiba esnek, és azok lehetséges célpontjai.

Földrajzi potenciálja miatt hosszú, elhúzódó konfliktusra nem alkalmas. Például domborzati viszonyai nem kedvezőek a mezőgazdaság számára, mert az alföldi területei a határ mentén 50 km-es sávon belül helyezkednek el. E területek elvesztése komoly ellátási zavarokat okozhat. Ezen kívül nyersanyagokból és energiahordozókból a régió jelentős behozatalra szorul.

Egy esetleges nagyméretű európai konfliktus esetén, a főirány határán fekszik.

A népesség jelentős része nem az államalkotó nemzethez tartozik.

Járhatalan, illetve igen nehezen járható szakaszok a Kárpátok középhegységi részein, továbbá a Vihorlát egyes tájain találhatók. Az észak-déli irányú folyók (Vág, Nyitra, Garam, Ipoly) akadály jellegét elsősorban az időszakonkénti nagy vízsebességük, meder- és partviszonyaik, változó vízállásuk, több hétig tartó tavaszi áradásuk (kivéve a Garamot, amely hirtelen árad, de gyorsan apad) jelenti.

Az alföldi területeken kedvezőek a mozgási lehetőségek, főként száraz időben. Esős időszakban — egyrészt a magas talajvízszint, másrészt a Duna magas vízállása miatt — romlanak a mozgás feltételei a folyók menti területeken. Ilyenkor csak a folyóktól távolabb fekvő részekben biztosított a megfelelő kelet-nyugat irányú mozgás.

Az álcázási feltételek e területen — a folyó mente kivételével — a mezőgazdasági művelés intenzitása miatt kedvezőtlenek.

Szlovákia déli részén a kelet-nyugat irányú mozgást elsősorban nem a folyók akadály jellege befolyásolja — eltekintve az áradásos időszakoktól — hanem a folyók egymástól való kis távolsága (Vág-Nyitra 10-30 km, Nyitra-Garam 30-40 km, Garam-Ipoly 10-20 km). E terület északi részén a folyók közötti hegységi részek, illetve azok úton és úton kívüli járhatóságának igen korlátozott volta jelentősen nehezíti kelet-nyugati irányú mozgást.

Megemlíthető még a jelentős területen előforduló agyagos talajt, amely esős időben nehezen járható.

Közúti és vasúthálózata általában egymással párhuzamosan halad. Ezért hasonló mértékben léphetnek fel működési zavarok mindkét szállítási ágban. A nagyszámú közúti- és vasúti híd, valamint az alagutak miatt könnyen zavarhatók a térségben a csapatmozgások. A védők szempontjából viszont kedvező lehetőséget biztosít a támadók megállítására. Az utak jellegzetesen észak-déli vonalvezetésűek, lényegesen kevesebb a kelet-nyugat irányú út, de ezek jellegük és az átmenő forgalom miatt nagyon fontosak.

A magyar határ közelében három, határhoz kifutó, jelentősebb út található. Az egyik Csallóköz területéről Szigetközön át Győr irányában halad, a másik ettől keletre, 40 km távolságra Komáromnál, ahol közúti-, és vasúti híd is van. Az Ipoly torkolatától keletre fekvő területeken 14 út vezet, amelyek minősége közepes és gyenge. A határon átmenő útsűrűség 34 km, ami közepes érték, bár minőségi szempontok sokat rontanak rajta. A határhoz közel, már 15-25 km-re és átlag 30-50 km-re jelentős út- és völgycsomópontok találhatók, ott, ahol az utak összefutnak.

Szlovákiában, nyugat-keleti irányban egymással párhuzamosan négy fő haránt irányú közlekedési útvonal (északi, középső és déli, és a déli határ mentén) halad, így bármelyik kiesése esetén az átcsoportosítás után nem szakad meg az összeköttetés.

Vasúthálózata széleskörű kapcsolatot teremt az összes nagy és kistelepülés között. A néhai Csehszlovákia földrajzi fekvése indokolta, hogy egy olyan irányú fővonalat építsenek ki, amely összeköti a Cseh-medencét és Szlovákiát. Ez a Prága-Kolin-Olmütz-Ostrava-Zsolna-Poprad-Kassa-Tiszacsernyő fővonal volt.

A közlekedési viszonyok tehát — a földrajzi helyzetét figyelembe véve — összességében jónak mondhatók.

Szlovákia déli irányból való megtámadásánál a Duna széles vízi akadályt jelent. Az esetleges támadó mélységben a zömmel észak-déli irányú folyóvölgyekre támaszkodó és fokozatosan kiszélesedő úthálózatot előrevonási, illetve után- és hátraszállítási vonalként használhatná fel. Egy sikeres Dunai átkelés és tényeres estén a folyót haránt irányú összeköttetésre lehet felhasználni.

Szlovákia alföldi területe — kiterjedésénél fogva — több hadtest nagyságú erő befogadását és elhelyezését biztosítja a védekező számára. A Duna itteni szakasza a teljes hosszában széles akadályt képez.

A hadműveleti térségről — az ellenségnek és a valószínű tevékenységi körzetnek megfelelően — katonaföldrajzi leírások készültek. Ezek a haderő és a fegyvernemek célszerű alkalmazására vonatkozó útmutatásokat tartalmazzák. A katonaföldrajzi leírásokat a parancsnokoknak a tervezett harcbevételüknek megfelelően adták ki. Így a parancsnokok és a törzsek időben megismerkedhettek a valószínű tevékenységi körzet sajátosságaival.¹

A Magyar Néphadseregben rendszeresített térképek és azok biztosítását befolyásoló tényezők

A térképészeti biztosítás azon intézkedések összessége, amelyeket békében és háborúban a csapatok harctevékenységének előkészítésekor és annak folyamán végre kell hajtani. Vagyis ez a harctevékenység hadműveleti és harcászati biztosításának szerves része. Feladata: a harcfeladat megoldásához az ellenségről és a terepről szükséges adatokat tartalmazó topográfiai és különleges térképek, geodéziai pontjegyzékek, valamint egyéb térképészeti rajzolt harci okmányok készítése és a csapatok ezekkel történő ellátása.

A Magyar Néphadseregnek a tárgyalt időszakban a térképészeti biztosítást a Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökségének térképész osztálya — fedőnevén az „F” osztály — (8 fő) irányította.²

A térképész osztály alárendeltségébe tartozott a Magyar Néphadsereg Térképészeti Intézete és a Magyar Néphadsereg Központi Térképraktára. Az osztály vezetője az Magyar Néphadsereg valamennyi térképész beosztású katonájának, térképész szervének szakmai előjárója volt.

A hadműveleti csoportfőnökségnek való alárendelésnek voltak hátrányai és előnyei. A hátrány az volt, hogy a térképész szolgálat irányításához a vezetési hierarchiában kijelölt hely kisebb jog- és hatáskört biztosított. (Szükség volt a polgári térképészettel való együttműködésre, a szövetséges hadseregek térképész szolgálataival való dinamikus kapcsolattartásra, stb. A kapcsolatok szakmai jellegűek, de a szervezeti jellegből adódóan az ilyen kérdésekben is a hadműveleti csoportfőnöknek kellett állást foglalni. Ezek az ő rendeltetésszerű feladataihoz képest periférikusak voltak, bár kétségtelen, hogy a térképészeti feladatok végrehajtásánál döntésének súlya és tekintélye előnyösen hatott.)

A nemzetközi indíttatású katonai térképészeti feladatok végrehajtásának előkészítését és irányítását befolyásolták a Magyar Néphadsereg intenzív fejlesztésével összefüggő feladatok, lehetőségek és gondok. Az osztály tevékenységében jelentős arányban szerepeltek szervezési feladatok, a szakkaderek utánpótlásával, képzésével, kiképzésével, beosztásba való helyezésével összefüggő tennivalók és problémák, és napirendre kerültek a haditechnikai fejlesztési problémák is.³

Csehszlovákia megszállásának időszakára értek be a Magyar Néphadsereg alakulatai térképészeti biztosítottsága előkészítő munkáinak gyümölcsei. Ennek részeként korszerűsítették a térképellátást és a tereptan oktatási színvonalát is emelték. Az 1960-as években végrehajtott parancsnoki, törzsvezetési és harcgyakorlatok során kiderült, hogy a törzsek és alegységek sok tisztjének tereptani felkészültsége nem kielégítő. (1956 óta nem volt gazdája a tereptan oktatásának és a kiképzésnek.) a térképész osztály kapta meg a tereptan kiképzés elvi irányítását. Ez az osztály 3-4 év alatt célirányos és aktív tevékenységgel jelentős változást és eredményt ért el a tisztek tereptani kiképzésében és továbbképzésében.

Az 1964. évi tereptani kiképzési értekezlet határozatainak megfelelően sikerült a tereptani kiképzés óraszámát a korábbi többszörösére emelték, a Magyar Néphadsereg Kiképzési Főcsoportfőnökség illetékes szerveivel való együttműködés kialakításának segítségével.

A kiképzési követelményeket és a programokat jobban a kiképzés céljához igazították.

A seregtest és magasabb egységek térképész szolgálati főnökei térképész tisztek mozgósítása útján törekedtek eredményt elérni a parancsnokságok tisztjeinek tereptani továbbképzésében. A Térképészeti Intézet tisztjeiből előadói csoportokat szerveztek, akik 1966-1967-ben több száz órában tartottak tereptani foglalkozásokat seregtest-, magasabbegység-, és egység-parancsnokságok hivatásos állományára számára.

Ezzel párhuzamosan jelentek meg a tereptani tankönyvek és segédletek, valamint a különböző méretarányú topográfiai térképek jelkulcsai.⁴

A hadműveleti követelmények változásával kapcsolatban a térképész szolgálat 1964-ben másodszor is végrehajtotta a csapatok mozgósítási (M) zárolt térképkészletekkel való ellátását. Ezzel elérte, hogy minden békében meglévő és minden M esetén felállítandó katonai szervezet a háború kezdeti időszakában szükséges térképkészletekkel a helyszínen, zárolt készletek formájában rendelkezzen.⁵ Ezt követte a csapatok térképeltató szervezeti korszerűsítésének előkészítése és végrehajtása, a számítógépes térképnnyilvántartás bevezetése. 1965-ben térképeltatási utasítás jelent meg.⁶

A katonai térképészet a vizsgált időszakot a Varsói Szerződés feladatai térképészeti biztosításának a kidolgozása és végrehajtása jellemezte. A katonai térképész szolgálatok vezetői 1966-ban, Moszkvában tanácskoztak az aktuális feladatokról. Többek között a Varsói Szerződés tagállamaiban kiadásra kerülő topográfiai és különleges térképek tartalmi egységének biztosításával kapcsolatos témákról tárgyaltak.

Ebben az időszakban a Varsói Szerződés tagállamai haderőinek térképész szolgálatai között kezdtek kiszélesedni — mindenekelőtt tapasztalatszerzés céljából — a kétoldalú kapcsolatok is. 1967 decemberében a Csehszlovák Néphadsereg térképész szolgálatának főnöke tárgyalt Budapesten.

Az 1: 25 000 méretarányú térkép a helyszíni felmérés teljes tartalmú másolata, minden más katonai térkép alapanyaga.⁷ Mint a magyar haderő legnagyobb méretarányú térképe a honvédség fő harcászati térképe volt. Az összefegyvernemi egységek (alegységek), különösen a vízi akadályok leküzdésénél, nagyobb városokért folytatott harctevékenységnél és a megerősített körletek elleni harc során használhatták.

Az 1: 50 000 méretarányú térkép — mint harcászati térkép — az alsóvezetés térképe volt.⁸ A csapatok számára szükséges adatokat kellő részletességgel ábrázolta, elég nagy területen. Különböző mérések és számvetések elvégzésére volt alkalmas. A szakasz- és század-parancsnokok térképe volt.

Az 1: 100 000 méretarányú térkép az általános és a gyors tájékozódás eszköze volt.⁹ Mint alapvető hadműveleti és harcászati térkép, a terep tanulmányozásának és a harc megtervezésének, megszerzésének, valamint a műszaki rendszabályok tervezésének, továbbá a szervezéseknel az előzetes számvetés elkészítésének a hathatós segédeszköze volt. Ha nagyobb méretarányú térkép nem állt rendelkezésre, a tüzérségi tűz előkészítésére is felhasználható volt. E méretarányú térképpel kellett ellátni minden tisztet, századparancsnokig bezárólag.

Az 1: 200 000 méretarányú térkép a katonailag fontos helyszínrajzi adatokat összefoglalva ábrázolta.¹⁰ A várható harctevékenység sávjában a terep általános tanulmányozására, értékelésére, a hadművelet tervezésére és szervezésére, a csapatok vezetésére és a csapatmozgások megvalósítására használhatták. A gépkocsizó lövész és harcokocsizó magasabbegységek elsősorban az ellenség üldözésénél alkalmazhatták. E méretarányú térképekkel kellett ellátni a földi és rakéta-, valamint a légvédelmi csapatokat, zászlóaljig (osztály) bezárólag. Közlekedési és katonaföldrajzi célokra ez a térkép volt a legmegfelelőbb, amely a katonai középvezetés térképének bizonyult. A repülőcsapatoknál tájékozódásra, felderítő repülőknél az ellenséges objektumok koordinátáinak meghatározására is használható volt.

Az 1: 500 000¹¹ és az 1: 1 000 000¹² méretarányú térkép a Magyar Néphadsereg hadműveleti-harcászati térképe volt. Elsősorban a vezérkar, a frontok és hadseregek törzseinek hadműveleti munkáihoz, a tervezéshez és a csapatok harctevékenységének biztosítására vonatkozó intézkedések kidolgozásához használhatták. Ezen kívül pedig a repülőcsapatok fő térképeként is szolgált.

A várostérképek az egyes nagyobb és fontosabb településekről általában 1: 10 000 és 1: 25 000 méretarányban készültek. A harctevékenység tervezésekor és szervezésekor az objektumok részletes tanulmányozására, a csapatok vezetésére, tájékozódásra és célfelderítésre voltak használhatók. Ezeket a térképeket, mint térképészeti alapot, rajzolt harci okmányok elkészítésénél is fel lehetett használni.

A geodéziai pontok koordinátáinak katalógusa,¹³ a tüzérpontjegyzék, arra szolgált, hogy biztosítsa a tüzérség számára a geodéziai kezelőadatokat, melyek a tüzérségi alappont hálózat kifejlesztéséhez, valamint a tüzérségi figyelőállások és figyelőpontok közvetlen bekötéséhez lehettek szükségesek. Ezek 1: 50 000, 1: 100 000 vagy 1: 200 000 méretarányú térképszelvényenként kerültek kiadásra. Ezekkel a tüzér-, légvédelmi tüzér-, és a különleges repülő egységeket látták el.

Ezen kívül a Magyar Néphadsereg különleges térképekkel is rendelkezett, amelyekkel azonban csupán speciális esetekben látták el a különleges alakulatokat.

Szlovákia — viszonylag kis területű, — mindössze 49 000 km² kiterjedésű ország. Ezért kevés térképszelvény fedti le. Az 1: 100 000 méretarányú térképekből 54 db, a kétszázszáz méretarányúakból 20 db, a félmillió méretarányúakból 4 (1 teljes és 3 csonka) szelvény fedti le a szlovák területet.

Csehszlovákia térképműveinek jellemzői — vetület, méretarány, tartalom, stb. szempontjából — megegyeztek a magyar térképművek paramétereivel, hiszen, mint koalíciós partnerre, a Varsói Szerződésben ugyanazok az előírások vonatkoztak a csehszlovák térképekre és térképészeti előírásokra is.

A Varsói Szerződés tagállama lévén — a koalíciós előírásoknak megfelelően — Csehszlovákia területéről nem álltak rendelkezésre kis méretarányú térképek.

A 677 km közös határszakasznak köszönhetően elsősorban a határmenti területekről voltak térképek. A határmenti szelvények teljesek voltak minden méretarányban.

Csehszlovákia területéről csak 1: 200 000 méretarányban álltak rendelkezésre térképek. Az 1: 200 000 és az 1: 500 000 méretarányú térképek szovjet alapanyagokból készültek, a névrajz egy részének magyarosításával.¹⁴

A térképek alapvetően — a koalíciós együttműködésből fakadó feladatok miatt — hadsereg- és front-parancsnokságok, valamint törzsek számára készültek.

A térképek 1: 200 000 és a határmenti területeken 1: 100 000 méretarányúak voltak.

Az 1: 200 000 méretarányú Pozsonyt (M-33-XXXVI.) ábrázoló térképszelvény tervezése 1967-ben kezdődött el, az 1966-os kiadású százszáz méretarányú térkép alapján. A határon túli részt az 1963. évi kiadású 1: 200 000 méretarányú szovjet térkép alapján készítették, és 1968-ban sokszorosították, majd 1976-ban aktualizálással egybekötve újranomták.

E térképszelvény elődje is megtalálható volt a raktári készletben. Ez a térkép az 1962-es kiadású csehszlovák térkép magyar szövegű másolata volt, amelyet 1963-ban adtak ki. Ez azt jelentette, hogy a névrajz egyes rövidítéseit az egyes jelkulcsi elemeknél, elsősorban a mezőgazdasági objektumoknál (állami gazdaság, major) magyarul írták ki, illetve rövidítették.

A Pozsony melletti Nyitra (M-34-XXXI.), és a Salgótarján (M-34-XXXII.) szelvények az 1: 200 000 méretarányú, 1955-ös kiadású csehszlovák térkép 1963. évi helyesbítése és 1964. évi kiadása voltak.

Az ettől a sávtól északra lévő területet ábrázoló Zlín (1949-1989 Gottwaldov) (M-33-XXX.) az 1962. évi szovjet 1: 200 000 méretarányú szelvény 1963. évi helyesbítése és 1964. évi kiadása volt. A Zsolnai (M-34-XXV.) szelvény szovjet alapanyagát 1965-ben helyesbítették és 1966-ban adták ki először. A csatlakozó szelvények helyesbítési és kiadási éve egy-két év eltérést mutatnak.

Az 1: 200 000 méretarányú térképszelvényeken a térkép mellett a terep katonaföldrajzi leírása (a terep általános jellemzése: települések, úthálózat, domborzat és talaj, vízrajz, növényzet leírása és az időjárási viszonyok jellemzése) található.

Az 1:100 000 méretarányú térképek szintén a határmenti területről készültek. Alapanyagukat a rendelkezésünkre álló 1959-1961. évi kiadású csehszlovák térképek alkották. Például a Pozsony (M-33-143.) 1966, Galánta (M-33-144.) 1968, a Nyitrai (M-34-133.) szelvény 1968. évi kiadású volt.

Csehszlovákia megszállásában résztvevő magyar csapatok térképellátásának biztosítása

A magyar erőknek kiutalt 10 000 km²-es terület 1968. VIII. 25-től 1 500 km²-rel, azaz Nagyszombat körzetével nőtt. A 8. gépkocsizó lövész hadosztály körletét 9 db 1: 100 000 (ebből 4 határmenti szelvény), 3 darab (2 egész és 1 csonka) 1: 200 000 méretarányú szelvény fedte le.¹⁵

A magyar kontingens térképészeti biztosítását, a Magyar Néphadsereg harctevékenysége térképészeti biztosítására vonatkozó szabályzatban foglaltaknak megfelelően valósították meg.¹⁶

A 8. gépkocsizó lövész hadosztályt a vezérkar térképész szolgálata látta el térképekkel. A térképész szolgálat főnökségnek volt a feladata, hogy kellő időben térképkészletet képezzen a várható hadművelet teljes mélységére, továbbá idejében egészítse ki a térképkészletet a csapatok harctevékenysége irányának megváltozása esetén.

A 8. gépkocsizó lövész hadosztály a térképellátási normák szerint kapta meg a térképeket és a geodéziai pontjegyzékeket. 1968. VIII. 19-én a 95. gépkocsi szállító zászlóalj szállította ki a térképek mozgó készletét a 8. gépkocsizó lövész hadosztályhoz.¹⁷

A „Zala” feladattal kapcsolatos térképészeti teendőket a Magyar Néphadsereg illetékes szervezetei a Honvédelmi Minisztérium operatív biztosítócsoportja által megszabott határidőre végrehajtották. A térképészeti biztosítást elsősorban a térképellátási teendők végrehajtása jelentette.¹⁸

A kijelölt csapatokat és tőrzseket honi területre az általuk igényelt méretarányú és mennyiségű térképpel látták el.

A honi területen kívüli feladatok végrehajtásához viszont csak 1: 200 000 méretarányú térképeket tudtak biztosítani. Ezzel kapcsolatban több észrevétel hangzott el a csapatok részéről.

A 8. gépkocsizó lövészhadosztály azt jelentette, hogy „. . . a harc feladat megkezdése és végrehajtása során rendkívül kínosan érezte hatását a szükséges méretarányú (elsősorban nagy, 5-10-25- 50 00-es) térképek hiánya, mindenekelőtt a felderítők, a tüzérség, valamint egyes objektumok (pl.: városok) birtokbavételét tervező összefegyvernemi tőrzsek munkája szempontjából. Ez az igény annál is inkább előtérbe került, mert a feladat végrehajtásához, illetve a kijelölt objektumok gyors elfoglalásához szükséges megfelelő helyismerettel rendelkező személyek sem álltak rendelkezésünkre.”¹⁹

A hadosztály rakéta-tüzérfőnöke azt jelentette, hogy „. . . gátolta a részletek kidolgozását, hogy kis méretarányú térkép állt rendelkezésre. Az 1: 200 000 méretarányú térképek 6-7 évvel korábban lettek felvéve, s azok is csak igen kis mértékben álltak rendelkezésre”.²⁰

A hadosztály felderítőfőnök azt jelentette, hogy „Jelentős befolyással volt az is, hogy a felderítőszervek nem voltak ellátva megfelelő térképekkel.”²¹

A rendelkezésre álló kisméretarányú térképek pontatlanok voltak. A feladat előkészítése és végrehajtása folyamán térképeltatási problémák is felvetődtek. Ez gátolta a felderítő szervek eredményes, gyors, pontos tevékenységét. Ezt erősítik meg a többi ezred- és osztály-parancsnok jelentései is.

A 1: 200 000 méretarányú térképek nem biztosítottak megfelelő alapot a kellő tájékozódáshoz, méretarányuknál fogva nem voltak alkalmasak a helységek tanulmányozására és az azokban való tájékozódásra. Az ilyen méretarányú térkép a menet megszervezéséhez és végrehajtáshoz megfelelő volt ugyan, azonban a kisebb alegységek harcadatainak megszervezésére már alkalmatlannak bizonyult.

A térképészeti osztály később javasolta, hogy a „Rába” feladat keretében vizsgálják meg nagy méretarányú térképek készítésének szükségességét a szocialista országok területére.

A honi területen kívüli feladatok térképészeti biztosítása során beigazolódott, hogy a magasabb harcászati fokozat elrendelése után a jelenlegi térképeltató szervezet (ezredenként egy-egy megbízott térképkezelő tiszt) nem tudja ellátni — egyéb szolgálati beosztással járó feladatai miatt — a csapatok és tőrzsek térképeltatását.

A 63. gépkocsizó lövészezred parancsnoka azt jelentette, hogy „Az egész feladat során állandó térképeltatási problémákkal küszködtünk.” A 95. gépkocsi szállító zászlóalj is kevés térképpel rendelkezett, összesen három készlet volt biztosítva a számukra. Viszont a 42. felderítő zászlóaljnál a térképeltatás folyamatos volt.²²

A felmerülő nehézségeken megkíséreltek úrrá lenni. A 6. gépkocsizó lövész ezred jelentette, hogy több esetben nagyításokat kellett végrehajtani az 1: 200 000 térképekről. Mivel ez a térkép nem volt elég részletes, a tereppel egyeztetni kellett és a hiányzó adatokat fel kellett szerkeszteni a térképre, amely igen sok időt vett igénybe.²³ A későbbiek folyamán az ezred 1: 50 000 méretarányú térképeket és légfotókat is kapott.

A 93. páncéltörő tüzérosztály jelentette, hogy az osztálytőrzs a rendelkezésére bocsátott pontjegyzék 1: 100 000 méretarányú térképéről 1: 50 000 méretarányú oleáta-vázlatot készített birtokba veendő területekről.²⁴

A 8. gépkocsizó lövész hadosztály parancsnoka 1968. VIII. 25-én arra kérte az Országos Légvédelmi Parancsnokságot (OLP), hogy a magyarok által megszállt területéről légifilm sorozatot készítsenek. Az OLP intézkedésére felszállt repülőgépeket a hadsereg parancsnokság utasítására visszafordították a határról. 1968. VIII. 26-án ismét előkészítettek repülőgépeket légifényképezésre. Végül is 1968. VIII. 27-én került sor a légifényképezésre. A légi fényképezést a Térképészeti Intézet béke szervezetében működő repülő személyzetével és eszközeivel valósították meg.

A légifényképezést kiértékeltek és kirajzolták rajta a táborhelyeket, laktanyákat — gyakorlóterekkel együtt —, a raktárakat, a repülőtereket, a vízműveket és az egyéb fontos objektumokat. A kiértékelte légfotókat a csapatok rendelkezésére bocsátották.

Ezzel kapcsolatban merült fel, hogy a Térképészeti Intézet hátországi szervezet, ezért a mozgósítás után a légifényképezés és kiértékelés elvégzésére nem lehetett volna lehetősége, mert a háborús szervezetre való áttérés esetén a légifényképezéssel kapcsolatos feladatok végrehajtására csak az OLP-nek volt hatásköre. Ezért a térképészeti osztály vezetője a téma komplex felülvizsgálatát és az OLP-vel való együttműködés újra szabályozását javasolta.²⁵

A térképellátás problémái befolyásolták a felderítés és a műszaki biztosítás hatékonyságát is. A Magyar Néphadsereg műszaki főnöke megállapította, hogy szükségesnek látszik a jövőben a várható alkalmazási vagy előrevonási irány katonaföldrajzának részletes tanulmányozása, feldolgozása, a meglévő térképeink folyamatos pontosítása.²⁶ Ez a „Börzsöny” tervben megvalósult.

Összességében megállapítható, hogy a „Zala-gyakorlat” végrehajtása térképészeti biztosításának a nehézségei pozitív hatást gyakoroltak a Magyar Néphadsereg térképészeti rendszerének a fejlesztésére. 1968-ban kidolgozták az elgondolást a csapatok térképészeti szervezetének korszerűsítésére, amelynek alapján 1970. III. 1-jei hatállyal az egységeknél a térképészeti — hozzá a személyi feltételeket is biztosítva — a titkos iratok ügyviteli irodáinak a feladatkörébe került.

1968-ban a térképészeti osztálynak sikerült elérnie, hogy az 5. hadsereg és a 3. hadtest térképész szervezet „Térképész Szolgálat” megnevezést kapjon. Ez az előrelépés az OLP-nél és az alárendelt magasabb egységeinél, valamint a szárazföldi csapatok magasabb egységeinél 1969-ben valósult meg.

1968-ban került sor az eddig mozgósítási alakulatként funkcionáló 17. önálló térképező zászlóalj hivatásos állományának tartalékosokkal kiegészített gyakorlatára. E mozgósítási-összekovácsolási gyakorlat, és a júniusban, a Német Demokratikus Köztársaságban tett tanulmányút tapasztalatit vették figyelembe a szervezeti keretek kialakításánál, amikor csökkentett békeállománnyal megalakult 1969 őszén az 5. hadsereg-parancsnokság alárendeltségében a 17. önálló térképező zászlóalj.

Álláspontom szerint a csehszlovákiai magyar intervenció összességében egy jól szervezett — a hibákkal együtt — katonailag magas szinten megoldott hadművelet volt, amely könnyen véresen komollyá válhatott volna. Azonban nem így történt, amely nagyrészt a katonáknak volt köszönhető, akik erejük és tudásuk legjavát adták. Történelmi tény ugyan, hogy a Magyar Néphadsereg térképészeti rendszere ekkor még nem állt a helyzet magaslatán, azonban az is cáfolhatatlan tény, hogy a keletkezett tapasztalatok nyomán fejlesztették ki a Magyar Néphadsereg térképészeti szolgálatát.

Jegyzetek:

¹ Szlovákia katonaföldrajzi képének megrajzolásához, nagyon sok mű áll rendelkezésre, mind katonai, mind földrajzi. SOMOGYI ; SZÁNTÓ ; KOZMA — HÉJJA — STEFASNCSEK ; SIPOSNÉ — SZTERNÁK ; Térképszelvények M-33-XXXVI. , M-34-XXXI. , M-34-XXXII. , M-33-XXX. , M-34-XXV.

² HIM-HL. Pers. 241, Tanulmánygyűjtemény II. 1945-1991. 13,40.ifm. GADOS László: *A Magyar Néphadsereg vezérkara térképész szervének története (1947-1980)*.

³ GADOS: A haditevékenységek térképészeti biztosításának nehéz feladata. ; EGRESSY

⁴ *Katonai tereptan tankönyv. I-III.köt. ; Katonai tereptan példatár.*

⁵ 04193/1964. MNVK. 1.Csf-ség. Utasítása a térképraktárok működésére.

⁶ *Utasítás a Magyar Néphadsereg alakulatai és katonai tanintézetek térképeltatására.* 31.p.

⁷ HIM-HL. HT. B.XV.40.

⁸ Loc.cit. B.XV.41.

⁹ Loc.cit. B.XV.42.

¹⁰ Loc.cit. B.XV.43.

¹¹ Loc.cit. B.II.51.

¹² Loc.cit. B.I.46.

¹³ Loc.cit. IV.293.

¹⁴ Loc.cit. B XV a 43.

¹⁵ *Északon* Nagyürtös - Privigye - Vágújhely. *Nyugaton* a Vág folyótól *keletre* Vágújhely - Pöstyény - Nagyszombat - Bélaháza - Szered. *Délről* Érsekújvár - Duna - Párkány települések által közrefogott terület alkotta a Magyar Néphadsereg 8. gépkocsizó lövészadosztályának a körletét.

PATAKY

¹⁶ *Utasítás a csapatok harctevékenységének térképészeti biztosítására.*

¹⁷ HIM-HL. op.cit. 5/12-11. csomag. A 8. gk. lho. összefoglaló jelentése.

¹⁸ SZÉKELY Tibor ezds. a térképészeti osztály vezetője foglalta össze a térképészeti biztosítás tapasztalatait. HIM-HL. op.cit. 5/12-8. csomag. A „Zala” feladat térképészeti biztosításának tapasztalatai.

¹⁹ HIM-HL. op.cit. 5/12-11. csomag. A 8. gk. lho. összefoglaló jelentése.

²⁰ HIM-HL. op.cit. 5/12-9. csomag. A 8. gk. lho. rakéta-tüzérfőnökének összefoglaló jelentése.

²¹ HIM-HL. op.cit. 5/12-11. csomag. A 42. felderítő zlj. harcálláspont pk. jelentése.

²² Loc.cit.

²³ HIM-HL. op.cit. 5/12-11. csomag A 93. páncéltörő tüzérosztály jelentése.

²⁴ PATAKY: op.cit. 112.p. ; HIM-HL. op.cit. 5/12-19. csomag MNVK Hadműveleti Napló I.

²⁵ HIM-HL. op.cit. 5/12-8. csomag. A „Zala” feladat térképészeti biztosításának tapasztalatai.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):**MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK**

PATAKY — PATAKY Iván: *A vonakodó szövetséges*. Budapest, 1996, Zrínyi Katonai Kiadó. 171 p. HU-ISBN 963 32 7292 0.

SOMOGYI — SOMOGYI Endre: *Magyarország és a környék államainak katonai földrajza*. Budapest, 1928, SOMOGYI Endre. 434 p.

SZÁNTÓ — SZÁNTÓ Imre: *Az európai hadszínterek katonaföldrajza*. Budapest, 1964, Zrínyi Kiadó. 381 p. /Tisztek könyvtára, 18./

KÉZIKÖNYVEK

KOZMA — HÉJJA — STEFASNCSEK — KOZMA Endre — HÉJJA István — STEFASNCSEK Ferenc: *Katonaföldrajzi kézikönyv*. Budapest, 1993, Zrínyi Kiadó. 175 p. HU-ISBN 963 32 7208 4.

TANKÖNYVEK

Katonai tereptan tankönyv. I-III.köt. — *Katonai tereptan tankönyv*. Honvédelmi Minisztérium.
(4. :) - I.köt. Budapest, 1966, 279 p. (A kiadvány szabályzat besorolása Ált/16.)
- II.köt. Budapest, 1966, 144 p. (A kiadvány szabályzat besorolása Ált/17.)
- III.köt. Budapest, 1967, 234 p. A kiadvány szabályzat besorolása Ált/33.)

Katonai tereptan példatár. — *Katonai tereptan példatár*. Budapest, 1967, Honvédelmi Minisztérium.
(4. :) 268 p.(A kiadvány szabályzat besorolása Ált/32.).

FELSŐOKTATÁSI JEGYZETEK

SIPOSNÉ — SZTERNÁK — SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára — SZTERNÁK György: *Szlovákia katonaföldrajzi értékelése*. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. 93 p. (Jegyzet)

TANULMÁNYOK

- GADOS: A haditevékenységek térképészeti biztosításának nehéz feladata. (3. :) — GADOS László: A haditevékenységek térképészeti biztosításának nehéz feladata. *Honvédelem*, VIII.évf. (1964) 12.sz. 42-46.p.

SZABÁLYZATOK

- Utasítás a csapatok harctevékenységének térképészeti biztosítására.* (16. :) — *Utasítás a csapatok harctevékenységének térképészeti biztosítására.* Budapest, 1962, Honvédelmi Minisztérium. 83 p. (A kiadvány szabályzat besorolása Ált./84.)
- 04193/1964. MNVK. 1.Csf.-ség. *Utasítása a térképraktárak működésére.* (5. :) — 04193/1964. MNVK. 1.Csf.-ség. *Utasítása a térképraktárak működésére.* Budapest, 1964, Honvédelmi Minisztérium. 21 p.
- Utasítás a Magyar Néphadsereg alakulatai és katonai tanintézetek térképészeti ellátására.* (6. :) — *Utasítás a Magyar Néphadsereg alakulatai és katonai tanintézetek térképészeti ellátására.* Budapest, 1965, Honvédelmi Minisztérium. 31 p. (A kiadvány szabályzat besorolása Ált./68.)

TÉRKÉPEK

- M-33-XXXVI. (1. :) — M-33-XXXVI. (Pozsony) 1 : 200 000 méretarány
- M-34-XXXI. (1. :) — M-34-XXXI. (Nyitra) 1 : 200 000 méretarány
- M-34-XXXII. (1. :) — M-34-XXXII. (Salgótarján) 1 : 200 000 méretarány
- M-33-XXX. (1. :) — M-33-XXX. (Gottwaldov) 1 : 200 000 méretarány
- M-34-XXV. (1. :) — M-34-XXV. (Zlina) 1: 200 000 méretarányú szelvény

KÉZIRATOK

- EGRESSY (3. :) — EGRESSY Zoltán: *A fototopográfiai alegység térképész-harcászati tevékenysége és jövőbeli feladatai.* Magyar Honvédség Térképészeti Intézet Könyvtára. (A kézirat másolata a szerző magángyűjteményében.)

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIM-HL (17.;18.;19.;20.;21.;22.;23.;24.;25.;26. :) — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) (A térképészeti biztosítással kapcsolatos iratokat a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltára külön 68 doboznyi egységként őrzi „Zala gyakorlat” elnevezéssel, mely iratanyag rendezésére még nem került sor.)
- HIM-HL. HT. (7.;8.;9.;10.;11.;12.;13.;14. :) — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) HT (Hadtörténeti Térképtár)
- HIM-HL. Pers. (2. :) — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) Pers. (Personáliák)